

Nr 18.

Av herr **Wahl**, om *åvägbringande av utredning och förslag för borttagande eller hävande av pantlånerörelsens sociala nackdelar.*

I en motion inom Stockholms stadsfullmäktige år 1912 fäste dåvarande ledamoten av fullmäktige, fröken Alma Hedin, uppmärksamheten på en del olägenheter, ur såväl ekonomisk som hygienisk synpunkt, av de i huvudstaden bedrivna pantbankernas verksamhet. Det framhölls därvid, att räntan för de fattigaste låntagarna, som veckovis belånade sina gångkläder, kunde komma att utgå efter en synnerligen hög procentsats. Genom ett avhjälpande för ögonblicket av en tillfällig nöd störtades vederbörande ofta nog i än större bekymmer för framtiden. Fattigvårdens på profylaktiska åtgärder inriktade strävan gjordes ofta om intet genom pantbankernas verksamhet. Belånade kläder från de fattigaste hemmen, där ofta smittsamma sjukdomar förekommo, fingo i pantbankerna hänga tillsammans och kunde därigenom lätt överföra smitta. I den mån fattigvården bleve väl ordnad och sjuk- och livförsäkringar mera allmänt komme i bruk, hade pantbankerna heller icke längre samma berättigande. Motionen utmynnade i en hemställan om utredning, i vad mån det nuvarande systemet att mot pant av kläder och sängkläder utlåna penningar mot hög ränta kunde innebära skada i ekonomiskt och hygieniskt hänseende för den enskilde och därigenom för kommunen.

Motionen föranledde tillsättande av en kommitté och insamlande av ett tämligen vidlyftigt material till frågans belysande, men har icke följts av några positiva åtgärder.

Det problem, som av motionären förts på tal, är emellertid otvivelaktigt av den största sociala betydelse och torde förtjäna att skärskådas även ur en vidare synvinkel än en enstaka kommuns intresse.

För att närmare belysa systemets nuvarande sätt att fungera må här till en början relateras ett och annat ur det utredningsmaterial, som efter vad ovan sagts hopbragts för huvudstadens del, vilket material benäget ställts till förfogande. Tyvärr avser detta förhållanden rätt långt tillbaka i tiden före världskriget och den arbetslöshetsperiod, som sedan kom och som torde hava inverkat högst betydligt på lånefrekvensen hos dessa inrättningar.

I Stockholm funnos enligt en av överståthållarämbetet i januari 1915 verkställd utredning 34 olika pantlåneinrättningar. Rörelsen utövades dels

av aktiebolag dels av enskilda personer. I allmänhet höllo aktiebolagen de lägsta räntesatserna. Det bolag, som hade det största antalet rörelser, eller inalles åtta, tillämpade enligt å pantsedlarna tryckt meddelande följande bestämmelser.

»Låneavgiften, som minst utgår med fem öre, beräknas alltid för full månad och betalas vid lösningen samt utgör:

för värdepapper, guld, silver, pretiosa samt fickur över 10 kr. 1 öre på kronan i månaden;

för fickur å 10 kr. och därunder 1.5 öre på kronan i månaden;

för kläder, manufakturvaror, bohagsting m. m. för lån å 50 kr. och därutöver 1.5 öre på kronan i månaden, för lån under 50 kr. 2 öre på kronan i månaden;

möbler och dylikt 2 öre på kronan i månaden.»

Medan endast tvenne bolag togo en ränta på mer än 2.5 öre pr krona och månad, togo samtliga enskilda för vissa föremål en ränta av 4 öre pr krona och månad, i ett fall 5 öre. I allmänhet differentierades räntesatsen för olika föremål, men i två fall togs överlag 4 och i ett fall 5 öre pr krona och månad. Ingenstädes skedde belåningen för mindre tid än en månad, vanligen belånades föremålen för fyra månader. Utöver denna tid fingo panterna i allmänhet kvarbliva en å två månader. Därefter lämnades de till försäljning med rätt dock för ägaren att ända till auktionsdagen få återlösa sitt gods mot erläggande av upplupen ränta. Stundom fanns föreskrivet, att ägaren inom viss tid, exempelvis ett år efter lånets förfallodag, ägde mot uppvisade av pantsedeln uppbära överskott vid försäljningen, vanligen frånräknat även auktionskostnader, i visst fall också »alla omkostnader för pantens magasinering och vård m. m.» Ett visst ansvar för panten iklädde sig i regel pantbankerna men varierade detta. Medan de i regel åtog sig att väl förvara panten och i ett fall också att hålla densamma brandförsäkrad, förklarades i de flesta pantsedlar, att om panten förkomme genom inbrottsstöld eller brand, skulle pantlåneinrättningen icke vara skyldig svara för densamma i vidare mån än om inrättningen själv finge ersättning. En vanlig bestämmelse var, att för skada av mal och råttor ansvarades ej. Om panten ersattes, skulle detta enligt åtagandena i allmänhet ske till viss procent (25 i något fall 50 %) över lånebeloppet.

Vissa från ett antal pantlåneinrättningar införskaffade uppgifter för en period juni—december 1914 utvisa, att belåning av kläder ägt rum i rätt stor omfattning. I en pantbank på Söder hade t. ex. under denna tid belånats 1,464 dylika poster för en summa av 8,928 kronor. Belåningssumman understeg i de flesta fall 10 kr. per lån och gick endast för enstaka fall upp till 15 å 20 kr. I åtskilliga fall rörde sig beloppen om 1 krona å 1 krona 50 öre pr post. I en annan liknande affär i samma stadsdel hade under perioden belånats 1,711 partier gångkläder för en lånesumma av 10,460 kr. och i en tredje 1,696 partier för en lånesumma av 11,234 kr. Ett kontor i staden mellan broarna uppvisade för tiden i fråga en belåning av gångkläder till en summa av 6,918 kr. fördelade på 1,173 poster. En annan affär på Norr uppvisade 2,568 poster gångkläder, belånade för 14,352 kr. Motsva-

rande siffror för andra kontor inom samma del av staden voro 1,338 partier till en summa av 9,338 kr. och 1,408 poster för 9,163 kr.

Vissa uppgifter hava beredvilligt lämnats av kriminalpolisens chef rörande de *nuvarande* pantlåneinrättningarna i huvudstaden. Av dessa framgår, att antalet nedgått till 28. Beträffande räntesatserna synes större likformighet nu råda. Den vanligaste räntan synes utgöra 2 öre per krona och månad för aktier, obligationer samt kontrollerat guld och silver men 4 öre per krona och månad för övriga föremål. Ett bolag tillämpar fortfarande billigare räntesatser för sina sju kontor, varierande mellan 1 och 2 öre. I ett fall utgå över lag 4 öre per krona och månad.

Enbart de fakta, som här ovan relaterats, torde få anses starkt nog framhäva betydelsen av, att något göres för skyddande av de låntagandes rätt. Det nödläge eller tillfälliga penningbehov, som tillför pantbanken kunder, ställer ofta nog den lånesökande i en situation, under vilken han måste foga sig i de villkor, som uppställas. Där lånen ofta röra sig om mindre belopp och formellt avse en kortare tid, kan räntesatsen icke gärna verka direkt avskräckande vid ett första besök. När åter den lånesökande blivit mera stadigvarande kund, som börjat regelmässigt omsätta sina lån, blir i själva verket räntesatsen mycket kännbar. Räknat för år blir räntan, som det visar sig av ovanstående uppgifter, åtminstone när det gäller vissa varor, stundom 50 å 60 %. Ju fattigare hemmet är, desto större sannolikhet är det för, att belåning sker just av de föremål, som betinga den största räntan. Svårigheter möta därför att någon gång kunna utlösa de pantsatta föremålen och, i tider av större nöd, kunna måhända så småningom ej heller räntebetalningarna skötas, utan panten går till försäljning. Teoretiskt taget är väl, som det framgår av ovanstående, ägaren berättigad att återfå visst överskott. Då han emellertid icke blir underrättad om, när försäljning sker, torde i de flesta fall något bevakande av denna rätt knappast förekomma. Flera omständigheter utom ren penningbrist torde också samverka till, att sådant bevakande icke sker. Först och främst förutsättes ju, att pantsedeln skall företes. Har vederbörande väl försummat att lösa eller omsätta panten, torde nog bevarandet av pantsedeln långt efter förfallodagen många gånger icke förekomma. Pantsedeln är ju ett löpande papper och kan nog, där lågbelåning skett, alltid för några ören försäljas. Dödsfall eller flyttning från hemmet av en familjemedlem torde väl också stundom omöjliggöra återförvärv till hemmet av pantsatt husgeråd. Även i de fall, där en arbetsam hustru skulle kunna ekonomiskt möjliggöra ett återförvärv av husgeråd eller kläder, belånade av mannen, kan detta omöjliggöras, då pantsedeln är en absolut försäkring för återlösen.

Det vill också av ovanstående redogörelse för gällande villkor framgå, att det i regel är synnerligen illa ställt med låneinrättningens ansvar för pantens vård under lånetiden. Fall förekomma som sagt, då pantlåneinrättningen icke är skyldig att svara för uppbrunnen eller bortstulen pant i vidare mån, än försäkringsbelopp av honom själv uppbäres; detta utan någon skyldighet att hålla godset försäkrat.

Bestämmelsen att vederbörande långgivare *icke* behöver svara för skada av rättor och mal synes också betänklig ur låntagarens synpunkt, i synnerhet när lånet lämnats med kläder som pant.

Där panten ersättes, sker ersättningen med visst belopp över lånebeloppet. Då detta senare torde vara mycket lågt i förhållande till det verkliga värdet hos föremålet, blir ersättningen väl oftast otillräcklig.

Till alla de här framhållna olägenheterna kommer så också den hygieniska vådan. Kläder från olika hem hängas samman i ovädrade mörka lokaler och möjligheter till smitta föreligga i mycket hög grad.

För fattigvårdens och den enskilda välgörenhetens ansträngningar att hjälpa en nödställd på fötter har pantbankernas verksamhet alltid varit ett svårt hinder. Där fattigvården fått hand om en nödställd familj, hava ofta dess dispositioner och avsikter omintetgjorts genom ett opåkallat anlitande av pantbankens möjligheter att skaffa kontanter för tillfredsställelse av behov, man icke velat uppgiva för fattigvården.

De gåvor in natura, enskild välgörenhet utan kontroll utdelat till bettlande personer, omsättas av dessa ofta nog till kontanter just genom anlitande av pantbankens lånemöjligheter.

Det kan å andra sidan icke bestridas, att pantlåneinrättningen kan hava sin mera legitima betydelse för den nödställda genom att möjliggöra en tillfällig hjälp med anlitande av vederbörandes små resurser, utan att en försäljning och ett skingrande av hemmet behöver ifrågakomma. Särskilt för säsongarbetare kunna dessa möjligheter, anlitade av en skötsam och ordentlig person, hava sitt värde.

Emellertid torde ur social synpunkt det fullt klart framstå som en trängande nödvändighet, att en låneverksamhet som den här skildrade från det allmännas synpunkt må följas med det allra största intresse, så att den må äga rum i former, som bliva i möjligaste mån betryggande.

Väl är det sant, att en viss kontroll redan äger rum från det allmännas sida gentemot utövarna av yrket i fråga. Enligt kungl. förordningen den 28 maj 1918 om idkande av pantlånerörelse förutsättes tillstånd av överståthållarämbetet eller respektive länsstyrelse för yrkets utövande. Genom föreskrifter om viss bokföring och viss skyldighet att tillhandahålla böcker och lager för undersökningar har möjlighet beretts ordningsmakten att övervaka rörelsen ur ordningsynpunkt, bl. a. när det gäller återskaffa avyttrat, stulet gods. Av bestämmelser, som skulle vara ägnade att motverka de här ovan berörda rent sociala olägenheterna av yrkets utövande, finner man i denna författning endast ett stadgande, att pant icke får mottagas av den som ej fyllt 18 år eller som är berusad; en bestämmelse tillkommen först genom denna förordning och till synes motiverad av en framställning från folkskolestyrelsen i Göteborg, som i egenskap av barnavårdsnämnd i en till Kungl. Maj:t ställd skrivelse framhållit, att en av de svåraste hindren för stävjande av minderårigas snatterier vore den lätthet, varmed de stulna sakerna kunde av minderåriga avyttras å pantlånekontor samt i s. k. lump-, skrot- eller kommissionsaffärer. Redan 1909 hade riksdagen i annat sam-

manhang framhållit den demoraliserande inverkan å den uppväxande ungdomen pantbankernas frestelser utövade.

Med undantag för nu nämnda stadgande är det som sagt hittills endast de rena ordningssynpunkterna, som synas hava kommit i beaktande när det gällt statens ställning till pantbanksväsendet.

Det ovan nämnda för stockholmsutredningen samlade materialet visar, att utomlands även sociala synpunkter mera observerats.

Enligt i *Norge* gällande föreskrifter bestämmes räntefoten av konungen, enligt en resolution av år 1888 högst 3 % per månad för lån intill 10 kr. och 2 % per månad för lån utöver sagda belopp. I annonser om pantförsäljningar skall där alltid för varje pant pantsedelns nummer angivas i annonsen och auktionsöverskottet skall stå till disposition under minst ett år. Överskottet tillfaller pantens ägare och pantsedeln blir icke såsom hos oss ett löpande papper. Föreskrifter rörande pantbanker i tyska städer synas i allmänhet innehålla mycket detaljerade bestämmelser. På sina håll har uppmärksamheten också ägnats åt den hygieniska sidan av saken. Föreskrifter lämnas där rörande rengöring av de belånade föremålen, förbud utfärdas mot mottagande av kläder, som äro smutsiga eller som eljest kunna befaras medföra smitta, etc. På sina håll få sängkläder över huvud ej belånas.

Utom en mera ingående undersökning av den nuvarande pantlånerörelsens sociala nackdelar låter det sig svårligen göra att mera i detalj peka på de reformer, som kunna vara av nöden. Av det föregående torde emellertid framgå behovet av bestämmelser för hindrande av oskäligen räntor, bättre garantier för pantens vård under lånetiden, meddelande till ägaren innan försäljning sker, effektivare åtgärder för att överskott vid försäljning kommer pantens ägare till godo samt slutligen föreskrifter av hygienisk art för rörelsens bedrivande. Ifrågasättas kunde väl, att belåningen av vissa föremål såsom sängkläder helt förbjödes, möjligen också belåning av åtminstone vissa gångkläder, särskilt barnkläder. Av vikt synes dock vara att noga dessförinnan undersöka, om ett sådant förbud kan meddelas utan risk för betänkliga följder i ena eller andra riktningen. Kan det t. ex. befaras, att ett förbud mot pantsättning kunde väntas medföra ökad försäljning av föremålen i kommissionsaffärer av olika slag, vore förbudet givetvis icke önskvärt.

En annan fråga, som vore värd en ingående undersökning, är frågan om möjligheterna att förebygga pantsättning av gods, bekommet av fattigvård eller enskild välgörenhet. Väl möta stora svårigheter att råda bot på nu förekommande olägenheter i detta avseende, men synes saken dock förtjäna närmare undersökas.

Under övertvägande synes också böra tagas, om icke själva koncessionen å pantlånerörelse borde förbehållas kommunerna eller vissa allmännyttiga bolag med eller utan direkt kommunalt inflytande på ledning; i senare fallet borde all vinst utöver viss procent tillfalla det allmänna eller möjligen användas att nedsätta räntesatserna. Erfarenheterna åtminstone i Stockholm synas tyda på, att en av bolag i stor skala driven pantlånerörelse kan hålla

lägre räntesatser än av enskilda driven rörelse. Som rent kommunal institution drives pantlånerörelsen redan i åtskilliga städer.

På grund av det anförda får jag härmed hemställa,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning, vilka åtgärder kunna från det allmännas sida vidtagas för borttagande eller hävande av pantlånerörelsens sociala nackdelar samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill en sådan utredning kan föranleda.

Stockholm den 16 januari 1924.

G. Wahl.